

УДК 336.71

Є. О. Фоменко,
аспірант, ІМВ КНУ імені Тараса Шевченка

СТРАТЕГІЧНІ ПРІОРИТЕТИ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ НА СВІТОВОМУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Стаття присвячена дослідженню та обґрунтуванню пріоритетних напрямів оптимізації стратегії комерційних банків України на світовому ринку фінансових послуг.

Ключові слова: комерційні банки, стратегія, валютний курс, фінансовий ринок, оптимізація, іноземний капітал

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Характерною рисою сучасних міжнародних фінансових відносин є динамічний розвиток нових банківських продуктів та технологій. Це вимагає використання нових концепцій, методологічних і методичних підходів до вивчення можливостей та стратегій їх здійснення комерційними банками України. Вихід України у глобальне економічне середовище викликав ряд принципово нових проблем та задач, які постали перед комерційними банками. Йдеться, насамперед, про необхідність розробки та обґрунтування пріоритетів оптимізації стратегії комерційних банків на світовому ринку фінансових послуг, які змогли б забезпечити ефективну взаємодію зі світовим господарством на основі високого рівня конкурентоздатності економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Значний внесок у розробку питань функціонування фінансового ринку та діяльності комерційних банків на ньому зробили сучасні західні економісти Марковці Г., Мертен Р., Мишкін Ф., Петерс Е., Роуз П., Фабоцци Ф., Фома Ю., Фішер І., Шарп У. Дослідженню теорії та практики організації фінансового ринку України, функціонуванню комерційних банків у його межах в умовах наближення до міжнародних стандартів, сприяють праці вітчизняних вчених-економістів Андрущенко В., Білоруса О., Боринця С., Будкіна В., Гаврилюка О., Гальчинського А., Геєця В., Даниленка А., Кістерського Л., Клочка В., Лук'яненка Д., Новицького В., Пахомова Ю., Плотнікова О., Поручника А., Рогача О., Румянцева А., Сікори В., Степаненка В., Федосова В., Філіпенка А., Шарова О., Шниркова О., Юрія С. та інших. Серед російських вчених слід виділити роботи А.І. Басова, В.І. Колеснікова, Ю.І. Львова, Я.М. Міркіна, В.С. Торкановського та інших.

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні пріоритетів оптимізації стратегії комерційних банків України на світовому ринку фінансових послуг.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

З метою підвищення ефективності інтеграції вітчизняних банків у світовий фінансовий простір доцільно розробити напрями оптимізації стратегії комерційних банків на основі поєднання та взаємодоповнення екзогенних та ендогенних факторів впливу, пріоритетів оптимізації та основних стратегічних цілей, які мають бути досягнуті. Необхідно відмітити, що на формування пріоритетів оптимізації здійснюють значний вплив уповільнення зростання світової економіки та нестабільність на фінансових ринках через наступні основні фактори. По-перше, зниження зовнішнього попиту вплине на український експорт, який був основним фактором зро-

стання в процесі виходу України з кризи. Послаблення експорту чинитиме девальваційний тиск на гривню, що змусить НБУ з метою підтримки курсу вдасться до більш жорсткої монетарної політики. При цьому великі експортно-орієнтовані компанії, які були основними позичальниками, можуть скоротити свої інвестиційні плани, а отже і запозичення.

По-друге, погіршення умов транскордонного фінансування для міжнародних банківських груп може знизити обсяги їх кредитування в Україні. Більш жорстка монетарна політика також викличе відтік ліквідності з внутрішнього ринку, що підвищить вартість фінансування.

По-третє, оскільки Україна розглядається як високоризикова економіка, будь-яке погіршення настроїв на світових ринках чинить негайний вплив. А саме: погіршення ситуації влітку 2011 року викликало значне падіння біржових індексів в Україні. Проте оскільки в лістинги включено незначну кількість українських банків, стан фондового ринку матиме обмежений вплив на банки. Ринок боргових цінних паперів відіграє більшу роль, оскільки банки останнім часом емітували значний обсяг облігацій, вартість яких може зрости.

По-четверте, економічна ситуація найбільших торговельних партнерів України погіршується. На російську економіку впливає зниження цін на нафту. Курс валюти Туреччини, другого найбільшого покупця українського експорту, девальвує на фоні зростання дефіциту поточного рахунку до майже 10% ВВП [3]. Італія, наступний за важливістю торговельний партнер України, знаходиться на порозі суверенного дефолту, оскільки вартість запозичень зростає за листопад 2011 р. майже вдвічі. Національна валюта Білорусі значно девальвувала, і негативні процеси в економіці цієї країни продовжуються. Валюти основних торговельних партнерів України відчувають девальваційний тиск відносно долара США, і відповідно відносно гривні. Водночас обсяги імпорту в Україну зростають швидшими темпами, ніж експорт, з причини сильного внутрішнього споживання. Національний Банк вже вжив заходи, направлені на скорочення споживчого кредитування, яке широко використовується для купівлі імпортованих товарів.

Проте, частка споживчого імпорту, що фінансується за рахунок коштів банків, є незначною і не призведе до суттєвого скорочення його обсягів. Чого найбільше потребує Україна, так це більшої стабільності експортних надходжень. Для цього обмінний курс гривні повинен бути більш волатильним, щоб відповідати коливанням валют основних покупців українського експорту. Українська економіка, як і три роки тому, має ті самі структурні слабкості (низький рівень зростання продуктивності праці, неефективне використання енергоре-

сурсів, слабка судова система, відсутність верховенства права, низька фіскальна стійкість у довгостроковій перспективі). Наявність зазначених проблемних аспектів вимагає пошуку напрямів оптимізації стратегії вітчизняних комерційних банків на світовому ринку фінансових послуг.

До вирішальних пріоритетів оптимізації варто віднести наступні. По-перше, створення сприятливого інвестиційного клімату. Зауважимо, що присутність банків з іноземним капіталом у банківській системі України відповідає інтересам розвитку національної фінансової системи, сприяє залученню іноземних інвестицій та розширенню ресурсної бази соціально-економічного розвитку. Водночас існують досить серйозні фінансові та економічні ризики швидкого зростання частки іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету в сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності, несподіваними коливаннями ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту та пропозиції на грошово-кредитному ринку, можливим відпливом фінансових ресурсів. Тому вирішення питання про форми та масштаби розширення присутності іноземного банківського капіталу на ринку банківських послуг повинно бути підпорядковане стратегічним цілям соціально-економічного розвитку, підвищення національної конкурентоспроможності, економічної безпеки, зміцнення грошово-кредитної системи України.

Доцільність подальшого зростання присутності іноземного капіталу у банківській системі України зумовлена наступними об'єктивними потребами:

- подальшої монетизації економіки та абсорбування додаткової грошової маси банківською системою;
- підвищення рівня кредитування економіки як передумови необхідних структурних зрушень (нині цей рівень в Україні становить приблизно 30% ВВП, тоді як в Естонії — 55%, Литві та Словенії — 44, Угорщині — 42%) [8];
- залучення іноземних інвестицій та доведення їх рівня на душу населення до показника сусідніх східноєвропейських країн (нині на душу населення в Україні припадає не більше 180 дол. США іноземних інвестицій, тоді як у Чехії — понад 3 тис. дол., Естонії — 2,6 тис., Угорщині — 2,4 тис., Словаччині — 1,8 тис., Польщі — 1,2 тис.) [8];

- прискореного розвитку фінансових ринків;
- прямого використання сучасних банківських технологій та досвіду банківського менеджменту як передумов подальшої інституціоналізації національної фінансової системи;
- підвищення конкурентоспроможності та керованої інтеграції у глобальний економічний простір.

Поряд з цим, залучення іноземного капіталу спричиняє серйозні проблеми не лише для банківської системи, а й для вітчизняної економіки (передусім її галузевої структури) та економічної безпеки держави в цілому. В 2011 р. в Україні спостерігається ситуація, за якої ті банки, які можуть позбутися своїх представництв, знайшовши на них покупців, намагаються це зробити. Так, наприклад, власник УкрСиббанку — BNP Paribas — шукає покупця на свою роздрібну мережу. За даними компанії "Простобанк Консалтинг" за жовтень, видавати кредити на покупку нерухомості на вторинному ринку перестали Правекс-Банк і Райффайзен Банк Аваль. Поведінка іноземних банків пов'язана не стільки з фінансовою ситуацією в Україні, скільки з кризою еврозони (списання половини боргів Греції, відстрочення з виплати держборгів Італії, Іспанії та Португалії, прогнози щодо краху евро в найближчі місяці) і бажанням притримати ресурси в очікуванні складних часів. В Україні ситуація ускладнюється, в першу чергу, тим, що банківська система країни в цілому зазнає серйозних збитків — 5,1 млрд грн. на початок листопада 2011 р. [6]. Численна кількість європейських банків, втративши

можливість кредитувати у валюті, тим самим перекладаючи ризики на позичальників, втратила інтерес до вітчизняного ринку. Серед найбільш вразливих, на думку експертів, слід виділити фінансові інститути з італійським, грецьким капіталом, а також скандинавські банки.

По-друге, активне відновлення кредитування. Слід відмітити, що зростання обсягів кредитування підприємств продовжувалося в 1 півріччі 2011 р. [1]. При цьому зростання кредитування в основному відбувалося в національній валюті на поточну діяльність компаній. У 2 кв. 2011 р. відбулося деяке зміщення нових кредитів з корпоративного до роздрібно-го сегмента на фоні зростання доходів населення. Частка нових кредитів, виданих фізичним особам, в загальному обсязі кредитів зростала за 7 місяців з 5,9% до 7,5%, при цьому обсяг нових кредитів, наданих юридичним особам, знизився з 93,5% до 90,5% [5].

За оцінками МВФ, частка проблемних кредитів складає 40,3% станом на кінець 2011 р. (залишається незмінною з кінця 2010 р., знизившись водночас з максимуму в 41,6%, зареєстрованому у вересні 2010 р.) [4]. На нашу думку, стабілізація економіки відіграла основну роль в покращенні якості кредитного портфеля. Більш того, слід зазначити, що рівень виконання зобов'язань по новим кредитам є дуже високим, що викликано значно обережнішою політикою кредитування, яку банки започаткували після кризи. Нещодавня постанова Національного Банку вирішила питання оподаткування списання проблемних кредитів, і таким чином сприяла прискоренню цього процесу. Зараз банки можуть списувати збиткові кредити (заборгованість з погашення за якими становить більше 180 днів) та скорочувати обсяг резервів під кредитні операції на відповідну суму. В результаті банкам вдасться підчистити свої баланси, покращити показники проблемних кредитів та скоротити відкриті короткі валютні позиції. Втім, ми не очікуємо, що банки здійснюватимуть масштабне списання проблемних кредитів. На думку експертів, загальний обсяг списання кредитів на першому етапі (в цьому році) не перевищить 15—20 млрд грн. (2—3% від загального обсягу кредитного портфелю).

По-третє, посилення співпраці України з міжнародними фінансовими організаціями. Це є досить важливим для України, яка вирішує завдання не тільки інтеграції у світову економіку, а й зміцнення політичної незалежності та економічної безпеки. Реалії сучасних міжнародних економічних відносин вимагають пошуку взаємоприйнятних компромісів між державами для розв'язання актуальних валютно-фінансових проблем, що мають загальносвітове значення.

Стратегічні напрями та завдання щодо залучення технічної допомоги і співробітництва з МФО на 2009 — 2012 р. полягають в наступному. Вони будуть відбуватися за такими напрямками: 1) підвищення конкурентоспроможності національної економіки на інвестиційно-інноваційній основі; 2) підвищення соціальних стандартів життя та здоров'я громадян, гуманітарний розвиток, розвиток громадянського суспільства і забезпечення верховенства права; 3) усунення інфраструктурних обмежень; 4) сприяння європейській та євроатлантичній інтеграції України; 5) підвищення рівня екологічної, ядерної та радіаційної безпеки, захист держави і громадян. За зазначеними напрямками передбачається розв'язання наступних завдань: сприяння розвитку експортної діяльності українських підприємств, створенню системи підтримки експортної діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва; підвищення конкурентоспроможності сільського господарства, впровадження сучасних технологій, модернізація сільськогосподарського сектора з метою зменшення його енергозалежності та зниження собівартості виробленої продукції; модернізація системи охорони здоров'я; сучасна і високоякісна освіта, підготовка кадрів; під-

готовка інфраструктури туристичної галузі, об'єктів культури до обслуговування фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу; продовження реформування пенсійної системи; будівництво сучасних транспортних коридорів та інтегрування до загальноєвропейської інфраструктури та ін.

На нашу думку, в середньостроковій перспективі першим та найважливішим питанням є переговори з МВФ щодо поновлення програми кредитування stand-by (які було перервано у лютому цього року). Домовленість з МВФ забезпечить необхідний для України обсяг резервів. По-друге, уряду потрібно негайно вирішити фінансові проблеми Нафтогазу. Подальше відстрочення підвищення тарифів на газ для населення, а також значно вищі ціни на імпортований газ у другому півріччі 2011 р. можуть викликати зростання дефіциту бюджету компанії в цьому році до 1,5% ВВП, таким чином загальний дефіцит бюджету зросте до 4% ВВП. Сучасне економічне середовище стає більш ризиковим для стану національної валюти. Але, якщо ми не побачимо значних потрясінь, таких як дефолти країн еврозони, курс гривні залишиться стабільним на рівні 8.0 за долар. НБУ жорстко контролюватиме курс гривні до долара з метою попередження значного зростання попиту на валюту з боку населення.

По-четверте, вирішення проблеми залежності банків від коливань валютного курсу гривні. В довгостроковій перспективі НБУ потрібно буде вирішити проблему залежності банків від коливань обмінного курсу гривні. Згідно зі світовими стандартами управління ризиками, банки повинні завжди мати приблизно той самий обсяг активів у певній валюті, який вони мають в пасивах. Це правило не стосується України. В 2009 р. НБУ через прийняття постанови № 109 змусив банки мати більші обсяги активів у гривні, ніж пасивів. Таким чином, на сьогоднішній день банки мають щонайменше на 67 млрд грн. більше активів у гривні, ніж зобов'язань. Це може призвести до негайного збитку у розмірі 670 млн грн. у випадку девальвації гривні на 1% відносно долара. Якщо припустити девальвацію гривні в обсягах 2008 р., то банки можуть одразу втратити 23% свого регулятивного капіталу. Повернення до міжнародних стандартів калькуляції валютної позиції є однією з вимог МВФ. Наразі регулятор не зробив у цьому напрямі жодного кроку. Проте сучасні умови не є сприятливими для такого кроку. Згідно з нашими прогнозами, приведення методик розрахунку валютної позиції у відповідність до міжнародних стандартів викличе додатковий попит на долар США в обсязі 8,5 млрд з боку банків, що чинитиме тиск на валютні резерви НБУ [7].

По-п'яте, використання інноваційних інструментів розвитку. Серед них вирішальне значення має Інтернет-банкінг (e-banking). Інтернет є не тільки новим каналом дистрибуції послуг. Його варто розглядати як нову ринкову нішу — "ринку електронної комерції". Освоєння цієї ринкової ніші відкриває перед банками можливість одержання додаткових доходів, але при цьому банки можуть зіткнутися з високим рівнем конкуренції з боку інших учасників ринку.

По-шосте, участь у міжнародних платіжних системах також варто розглядати в якості вагової складової оптимізації стратегії. Основним завданням Національного банку, на нашу думку, виступає регулювання та сприяння процесу вступу вітчизняних комерційних банків у міжнародні платіжні системи, оскільки саме це дозволить забезпечити інтеграцію банківської системи України у міжнародну платіжну карткову систему. В цілому процедура вступу вітчизняних банків до платіжної системи є дуже складною і займає не менше, ніж півроку. Тому головним завданням Національного банку України є сприяння спрощенню цієї процедури. Крім того, ефективний розвиток національного ринку платіжних карткових інструментів як складової частини багаторівневої міжнародної платіжної карткової системи повинно стати основною метою цілеспрямованих дій органів держав-

ної влади та Національного банку України. Передумови цього слід вбачати в тому, що пластикові картки та електронні платежі завдяки принциповій прозорості для санкціонованого контролю стають однією з важливих статей наповнення національного бюджету.

По-сьоме, розширення асортименту послуг. Пріоритетними видами діяльності комерційних банків є надання посередницьких послуг в операціях з цінними паперами, валютою, майном, які здійснюються на основі доручення клієнта. Особливої уваги заслуговує посередницька практика комерційних банків при емісії, при розміщенні та організації повторного обігу цінних паперів клієнтів. Посередництво банку в цих операціях здійснюється на основі годі, яка укладена з емітентом. У випадку великих масштабів емісії, обслуговуючий банк може вдаватись до створення консорціуму [2].

ВИСНОВОК

У найбільш узагальненому вигляді стратегічні орієнтири розвитку комерційних банків України у напрямі інтеграції у міжнародний фінансовий простір полягають в наступному: а) з огляду на весь спектр економічних важелів валютної та фінансово-кредитної політик, які на сьогоднішній день використовуються в Україні, існує безпосередня потреба в уніфікації та стандартизації їх основних параметрів та напрямів використання, з метою оптимізації прийняття комерційними банками стратегічних рішень при виході на світові фінансові ринки; б) органам законодавчої влади слід приділити особливу увагу вирішенню питань щодо вдосконалення та/або запровадження законодавчої бази для здійснення банками та нефінансовими інституціями нетрадиційних фінансових послуг для підвищення їх конкурентоспроможності; в) інструменти валютного регулювання і валютної політики повинні виступати, переважно як засоби економічного впливу держави на динаміку курсових співвідношень національної валюти; г) важливим напрямом валютної політики України повинно стати прогнозування курсів валют, а також докладання усіх зусиль для досягнення вільної конвертованості національної валюти гривні; д) проводячи раціональну валютну та фінансово-кредитну політику, встановлюючи величину ставки рефінансування, регулюючи умови здійснення банківських операцій, держава в особі Національного банку України повинна бути спроможною формувати збалансовані потоки фінансових ресурсів.

Література:

1. Карчева Г. Основні проблеми розвитку банківської системи України в посткризовий період та шляхи їх вирішення / Г. Карчева // Вісник НБУ. — 2010. — № 8. — С. 26—30.
2. Михайлова М. В. Роль конкурентної стратегії сучасного комерційного банку / М. В. Михайлова // *Фінанси і кредит*. — 2008. — № 36(324). — С. 51—54.
3. Міщенко В. І. Особливості посткризового реформування фінансового сектору України / В. І. Міщенко // *Фінанси України*. — 2010. — № 10. — С. 3—14.
4. Рисін В. В. Наслідки фінансової кризи для банківського сектору та ризики державного втручання / В. В. Рисін // *Фінанси України*. — 2010. — № 8. — С. 24—33.
5. Сороківська З. Зарубіжний досвід забезпечення ефективності системи страхування депозитів в умовах кризи / З. Сороківська // "Світ фінансів". — Тернопіль — 2009. — № 2(19). — С. 47—52
6. Чуб О. Вплив іноземного капіталу на ефективність банківської системи України / О. Чуб // *Вісник НБУ*. — 2009. — № 4. — С. 56—58.
7. Шулевська О. Ресурсні аспекти банківської кризи 2008-2009 років в Україні / О. Шулевська // *Вісник НБУ*. — 2011. — № 2. — С. 16—19.
8. Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>

Стаття надійшла до редакції 25.01.2012 р.